

CERCETĂRI ETNOGRAFICE LA ROMÂNII DINTRE KOZLODUI ȘI ȘIȘTOV*

EMIL ȚIRCOMNICU**

ABSTRACT

ETHNOGRAPHIC RESEARCHES CONCERNING THE ROMANIANS BETWEEN KOZLODUY AND SVISHTOV

In Northern Bulgaria, along the Danube River, between Lom and Sishtov, there are groups of villages, communes and towns inhabited by a majority population of Romanian origin. However, as they do not benefit from minimum minority-specific rights at the beginning of this 21st century (education and religious service in their native language), the members of this population now move away from their mother tongue, adopting Bulgarian as their language and asserting themselves as Bulgarians. This article aims to present the ethnocultural and historical situation of these Romanian communities located in the cross-border cooperation area on the right shore of the Danube River.

Keywords: ethnography, Romanian minority, identity, ethnic assimilation, cross-border cooperation area.

1. CONSIDERAȚII ISTORICE

Contele A.F. Marsigli, călătorind în anul 1696 pe Dunăre până la Rusciuc, scria, în *Danubius pannonicomyicus*, că „românii locuiesc ambele maluri ale Dunării, începând de unde ea intră între colinele muntelui Haemus și Carpați”¹. De asemenea, Dimitrie Cantemir îi pomenește pe românii de peste Dunăre, iar D. Philippide, în *Geografia României* (1815), îi enumeră, alături de aromâni, pe „românii ce sunt împrăștiați dincolo de Dunăre, în Bulgaria, Serbia, în Macedonia (...), ca insule între bulgari, sârbi și greci, cu care s-au amestecat și se numesc pe sine până azi români, în limba lor românească”².

* Articolul este realizat în cadrul proiectului PNII-IDEI, nr. 868/2008, finanțat de UEFISCSU-CNCSIS.

** Correspondence address to Emil Țircomnicu: Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”, Tache Ionescu nr. 25, sector 1, București; e-mail: emil.tircomnicu@gmail.com.

¹ A.F. Marsigli, *Danubius pannonicomyicus*, tom I, Haga, 1726, p. 27.

² N.A. Constantinescu, *Chestiunea timoceană*, București, 1941, p. 22.

Felix Kanitz și Gustav Weigand realizează, în a doua parte a secolului al XIX-lea, cercetări în Bulgaria și Serbia, vorbind despre românii din dreapta Dunării. O serie de sate din Timoc și de-a lungul Dunării, până la Șiștov, sunt consemnate ca fiind locuite în totalitate de populație românească. La rândul lor, cartografiile străini însemnează, pe hărțile realizate după 1850, insulele etnice românești din dreapta Dunării.

În România, în secolul al XIX-lea, până la 1878, s-au refugiat numeroși bulgari care au beneficiat de drepturi culturale deosebite, având în orașele-porturi la Dunăre, dar mai ales la Brăila, numeroase asociații culturale, tipărend cărți și reviste, întemeind edificii culturale. Relațiile intelectualității bulgare cu elita culturală și politică română erau deosebit de strânse³.

Participarea României la războiul ruso-turc din 1877–1878 a dus la formarea principatului bulgar. Lupte intense ale trupelor române s-au dat în apropierea localităților locuite de români, în Timoc (Smârdan) și Valea Dunării (Grivița,

³ Episcopul Sofronie Vrăceanski din Vrața, refugiat încă din 1803 în Muntenia, a tradus predici în limba bulgară, intitulate *Kyriakodromiom (Cartea de duminică)*, tipărite apoi la Râmnic în anul 1806. La Brașov s-a tipărit în anul 1824 primul abecedar bulgar. Între anii 1828–1877 au fost tipărite cărți în limba bulgară în tipografiile: Sf. Mitropolit (1828–1833 și 1852–1855) – 12 cărți, Pitar K. Penkovici (1839) – o carte, Zaharia Karlakaleki (1840–1850) – 12 cărți, Iosif Koparnic (1842–1856) – 17 cărți, Serdar S. Penkovici (1844) – 3 cărți, Petăr Sapunov (1845) – două cărți, Lito. G. Wenrich (1848) – o carte, Anton Pann (1849) – o carte, Iosif Romanov (1856–1859) – 13 cărți, Mitropolit Nifon (1858–1863) – 7 cărți, Lito. I. Pernet (1858) – o carte, Tipografia Națională (1862, 1866–1869) – 7 cărți, St. Rasidescu (1863–1866) – 18 cărți, K.N. Rădulescu (1867–1870, 1873) – 14 cărți, Svoboda (1870–1876) – 23 cărți, Otecestvo (1870–1871) – două cărți, A. Andrici (1870–1871) – 3 cărți, D. Ionescu (1873–1874) – 13 cărți, Znanie (1875) – 6 cărți, Zname (1875) – două cărți, Krăg (1875–1876) – două cărți, D.V. Hranov (1875–1876) – 5 cărți, D. Vaselinov, D. Manov (1876–1877) – 3 cărți, Stara Palinina (1876–1877) – 3 cărți, Dor P. Cucu (1877) – o carte, Nova Bălgaria (1877) – o carte, I. Andrici (1877) – o carte, alte 21 cărți apărând în tipografia necunoscută (a se vedea Alex. Iordan, *Contribuții la istoricul tipografiilor muntene. Activitatea tipografiilor bulgărești*, revista „Timocul”, anul IX, 1942, caietul III, p. 17–27). În anul 1869 s-a întemeiat la Brăila, din fondurile negustorilor bulgari, „Societatea literară bulgară”, precursora a Academiei Bulgare, condusă de profesorul Drinow, având secretar pe Vasile D. Stojanov. Această societate a editat, începând cu anul 1870, revista „Periodičesko Spisanie”. Ljuben Karaveloff, refugiat în România, a editat ziarele „Svoboda” („Libertatea”, 1869–1873) și „Nezevisimost” („Neatârarea”, 1874–1877). De asemenea, la București Gheorghe Sava Rakovski a editat revistele *Băducnost* („Viitorul”) și *Branitel* („Apărătorul”), iar Hristo Botev revistele „Budilnik” („Ceasul cu alarmă”, 1873), „Zname” („Drapelul”) și „Nova Bălgarija” („Noua Bulgaria”) (a se vedea Nicoleta Ciachir, „Literatura bulgară în contextul vieții spirituale și politice românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în vol. *Românitate și latinitate în Uniunea Europeană*, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, 2009, p. 110–118). Zeci de școli bulgărești au funcționat, până la 1878, în orașele din România: București, Galați, Giurgiu, Oltenița, Ploiești, Vinga, Dudeștii Vechi. La Brăila s-a întemeiat de către Dobri Voinikov primul teatru bulgar. Tot în orașele amintite s-au desfășurat activități politice și revoluționare. Planurile pentru eliberarea Bulgariei se bazau pe declanșarea revoltelor țărănești. Incursiuni peste Dunăre au fost realizate de cete de revoluționari bulgari, începând din anul 1841. Vasil Levsky, Gheorghe Rakovski, Ljuben Karavelov, Hristo Botev și mulți alți lideri revoluționari bulgari au desfășurat o bogată activitate publicistică și politică în România. Aceștia au înființat la București Comitetul Central Revoluționar (1869–1876), iar în 1876 primul parlament neoficial bulgar.

Plevna, Rahova ș.a.). Tinerii români localnici s-au înrolat și au luptat în rândul armatei române împotriva turcilor.

Existența unei majorități românești în zona Timocului, ca și premoniția că românii vor fi asimilați etnic și lingvistic, l-au făcut pe ministrul M. Kogălniceanu să încerce să ceară respectarea drepturilor pentru românii din Bulgaria. Austro-Ungaria însă se temea de faptul că România ar fi dorit anexarea Timocului. „Kogălniceanu invită pe reprezentanții români din străinătate să atragă atențiunea guvernelor asupra faptului că în Bulgaria, pe malul Dunării, afară de greci și bulgari, este și o însemnată și compactă populație românească, în unele puncte, ca la Vidin și mai cu seamă la Silistra și în Dobrogea, nu numai pe malul Dunării, ci se întinde adânc în interiorul țării; ei bine, ea va fi azi mai mult persecutată de bulgari decât cum a fost sub turci; școalele și bisericile ei vor fi închise, limba ei persecutată”⁴.

De altfel, și M. Eminescu avertiza, la momentul desfășurării Congresului de la Berlin, că: „Sute de ani românii au fost, cel puțin indirect, stăpâniți de turci; niciodată însă, în curgerea veacurilor, turcii nu au pus în discuțiune limba și naționalitatea română. Oriunde însă românii au căzut sub stăpânirea directă ori indirectă a slavilor, dezvoltarea lor firească s-a curmat prin mijloace silnice”⁵.

A existat și un proiect, în anul 1886, de formare a unei confederații statale româno-bulgare, sub conducerea regelui Carol I, susținut de o parte a elitei bulgare, dar având puternica opoziție a Rusiei⁶.

Piedica principală a reprezentat-o dezvoltarea curentului panslavist, care a avut drept consecință asimilarea populației românești din spațiile intrate în componența noilor state slave⁷.

⁴ *Memoriile Regelui Carol I*, vol. XIV, 1878, p. 26, apud Gh. Zbucea, C. Dobre, *Românii timoceni*, vol. I, București, Editura DC Promotions, 2005, p. 160, document 1942, *Românii din Bulgaria*, Arhiva M.A.E., Fond Conferința de Pace 1947, vol. 121, p. 345 sq.

⁵ Mihai Eminescu, *O parte a cestiunii orientale*, 4 august 1878, în *Publicistică*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1990, p. 174.

⁶ „Vizitele cneazului Alexandru Battenberg în România, precum și trecerile lui prin București, vizita regelui Carol I la Ruscuc, gesturile de atenție reciprocă, au dus la consolidarea legăturilor prietenești dintre cele două țări, care au culminat cu propunerea în iunie 1886 din partea cneazului Alexandru Battenberg de constituire a unei *Confederații Româno-Bulgare* ce urma să aibă armata comună în caz de război. Între 1886–1887 a fost pregătită în detaliu unirea României și Bulgariei sub sceptrul lui Carol I, în forma unei monarhii dualiste de tip austro-ungar. «*Întreaga presă bulgară, mari personalități culturale și politice din țara vecină, numeroși cetățeni de la sudul Dunării au pledat entuziast pentru această unire, care ar fi rupt ireparabil coloana vertebrală a influenței rusești în Balcani*» (Alex Mihai Stoenescu, *Istoria Lovitorilor de Stat în România*, vol. 2, București, Editura RAO, 2001, p. 83). Din păcate, presiunile și amenințările Rusiei la adresa României și Bulgariei (amenințate cu ocuparea militară) au dus la eșecul acestui proiect în 15 iunie 1887”. <http://casa-regala.blogspot.com/2009/01/relatiile-romano-bulgare-intre-1828.html>

⁷ Un român din Cernăuți, în octombrie 2010, preciza diferența între român și moldovean în această zonă a Cernăuțiului: „acolo unde românii au fost sub ocupație austriacă, ei s-au păstrat ca români, acolo unde au fost sub ocupație rusă, s-au transformat în moldoveni”.

Congresul de la Berlin (13 iunie/13 iulie 1878) a anulat prevederile Tratatului de la San Stefano (3 martie 1878) și a împărțit teritoriul Bulgariei, proclamându-se Principatul autonom bulgar, unificat cu Rumelia de Est în anul 1885. Refacerea Bulgariei Mari din harta de la San Stefano („sindromul San Stefano”)⁸ a reprezentat pentru elita națională bulgară idealul politic. Bulgaria a devenit independentă la 5 octombrie 1908.

Războaiele balcanice, în primul dintre ele Serbia, Bulgaria și Grecia fiind aliate împotriva Imperiului Otoman, în al doilea Bulgaria atacându-și foștii aliați, au dus, prin implicarea României, la înfrângerea Bulgariei. Schimbarea configurației hărții balcanice prin dispariția Imperiului Otoman a condus la obținerea de către România a reîntregirii Dobrogei între hotarele sale (Conferința de Pace de la București din 28 iulie/10 august 1913). Cadrilaterul este obținut de Bulgaria prin Pacea de la Buftea-București (7 mai 1918), Bulgaria luptând alături de Puterile Centrale în Primul Război Mondial. La sfârșitul războiului, prevederile acesteia sunt anulate, România redobândind teritoriul disputat. Aceasta a dus la răcirea relațiilor diplomatice între România și Bulgaria și la alimentarea revizionismului bulgăresc. În perioada interbelică, cete de comitagii bulgari făceau incursiuni în sudul Dobrogei, terorizând populația românească.

Monumentele soldaților români de la Smârdan și Rahova au fost distruse. „Monumentul de la Rahova a fost îngropat în timpul războaielor, o mie nouă sute treisprezăce, când relațiile între România și Bulgaria n-au fost bune. Colonelul bulgar a dat comanda ca monumentul să fie distrus. Dar soldații din Regimentul treizăci și șase, aici la Oriahovo, au fost recrutați tot din regiunea noastră, o mare parte din ei români. Și soldații români au rugat pe ofițerul cu gradul mai mic care-a fost să nu distrugă monumentul, dar să-l demonteze, să îngroape toate piesele în pământ și numai fundamentul să fie pus sub exploziv. Și așa s-a și întâmplat. Monumentul a stat sub pământ mulți ani. Și după o mie nouă sute cincizăci, copiii români de lângă mahalaua țigănească și-au păscut caprele, oile, mieii. Atunci, o făclie s-a văzut, s-au împiedicat în ea. Și-au tras copiii de făclie dar făclia nu mișca. Și cu părinții, cu toții, s-a făcut deja celebru că este monumentul. S-a descoperit și a stat pe prima uliță, strada centrală a Rahovei, vreo șapte, opt ani. Și-n o mie nouă sute cincizăci și nouă, și eu am văzut pentru că am fost aici în armata de construcție și ne-au trimis pe noi să întâlnim la port pe brigadierii din Craiova și brigadierii din raionul Rahovei. Și de vreo două luni a fost construit și drumul și au luat monumentul acolo unde a fost bătălia, în mahalaua țiganilor. A fost mutat pe urmă după voința ambasadorului, Ambasadei românești de la Sofia, și cu rolul mare al lui Theodor Țolea, atașatul cultural. În oraș l-au montat când s-au împlinit o sută douăzeci de ani, în o mie nouă sute nouăzeci și șapte”⁹.

⁸ În 1990 Bulgaria și-a fixat ziua națională pe data de 3 martie, ziua când s-a semnat între Imperiul Rus și Imperiul Otoman Tratatul de la San Stefano.

⁹ Profesor de istorie din Kozlodui, născut în anul 1940, interviu din 29 iulie 2009.

La 7 septembrie 1940, prin Tratatul de la Craiova, România a cedat Bulgariei Dobrogea de Sud – Cadrilaterul, convenindu-se schimbul de populație între etnicii bulgari din nordul Dobrogei și românii din sud. În acest fel aproximativ 110 000 de români au părăsit teritoriul cedat, în locul lor fiind transferați 63 000 de bulgari. Au rămas astfel foarte puține persoane de etnie română în sudul Dobrogei, în Turtucaia, Silistra, Cavarna ș.a.

2. CONSIDERAȚII GEOGRAFICE

Abia la începutul secolului al XX-lea oamenii de știință români încep să se intereseze de românii de peste Dunăre. Geograful George Vâlsan făcea, în anul 1913, o radiografie a nordului Bulgariei, descriind zonele locuite de populația românească: „Românii din Bulgaria se întind în grup foarte compact pe malul Dunării, între orașul Vidin și râul Timoc, fiind astfel în continuare cu românii din Serbia. Această bucată de pământ, cu adevărat românească în privința populației, cuprinde 36 sate curat românești. O altă fâșie de populație românească începe pe malul Dunării, de la Rahova și ține până spre Șiștov (adică de la gura Jiului până la Zimnicea), iar de la Turtucaia, oraș cu mulți români (în fața căruia se varsă Argeșul) începe alt ținut românesc, care, cuprinzând Silistra, se întinde și până la hotarul Dobrogei, formând astfel o fâșie continuă cu România. În afară de aceste grupuri compacte, mai există, sau pe malul Dunării, ca la Lom-Palanca, sau risipite în interiorul Bulgariei, ca la Plevna și în jurul Vraței, alte multe puncte de populație românească”¹⁰.

În mod asemănător, istoricul N.A. Constantinescu consemna, în anul 1941, următoarele: „În josul Dunării, de la Lom în jos, malul drept al fluviului este acoperit de o lungă fâșie de sate românești care se întind fără întrerupere până la Șiștov, iar cu întreruperi până la Turtucaia și Silistra. Din această fâșie răsăriteană se mai desprinde o ramură, cuprinsă între văile de sus ale Ogustului, Schitului și Vidinului, încă mai largă, paralelă cu cea dintâi, dar având legături cu cei de la Dunăre, pe aceste trei văi. În concluzie, putem spune că avem în fața noastră o mare provincie românească ce se întindea odinioară ca un bloc compact de la Belgrad până la Lescovaț și Pirot spre sud, iar spre răsărit, îngustându-se la cotul Dunării de la Arcear, se prelungea cu o fâșie bifurcată, pe malul drept al fluviului până la Vrața, la Plevna și Șiștov. Această veche provincie s-a mai sfărâmat pe unele laturi în ultimele secole, îngustându-se pe alocuri și lăsând urme de vechea ei întindere în numiri de sate, locuri și ape, dar și câteva pâlcuri mărunte de români risipiți și pe cale de dispariție”¹¹.

¹⁰ G. Vâlsan, *Românii din Bulgaria și Serbia*, publicat în *România și popoarele balcanice*, 1913, reeditat în *Românii din Timoc*, coord. C. Constante și A. Golopenția, vol. II, București, 1944, p. 54.

¹¹ *Ibidem*, p. 18–19.

Cât de veche este însă această populație stabilită în dreapta Dunării, între Lom și Silistra?

Există cel puțin trei teorii: **1.** bulgarii consideră că prin secolul al XVII-lea o masă importantă de bulgari s-a refugiat în Țara Românească, unde a stat o perioadă de timp, cam 70 de ani, după care s-a întors cunoscând limba română (teoria pare însă absurdă și de neluat în seamă); **2.** populația românească este autohtonă în nordul Bulgariei, urmașă a românilor balcanici care au întemeiat Imperiul româno-bulgar (1186), primind de-a lungul timpului imigranți români de peste Dunăre, un aflux important petrecându-se în secolul al XIX-lea, odată cu aplicarea Regulamentului Organic; **3.** întreaga populație românească din nordul Bulgariei este de dată recentă, fiind refugiată între secolele al XVI-lea și al XIX-lea din nordul Dunării.

Ultimele două teorii se bazează pe faptul că satele cu populație de origine română se găsesc grupate mai ales în dreptul vadurilor de trecere peste Dunăre. Un argument privind autohtonismul populației stă în numirile râurilor, păstrate din vechime, așa cum arată N.A. Constantinescu¹² și N. Drăganu¹³: Timoc (Timacus), Arcear (Ratiaris), Lom (Almus), Cibrița (Ciambros), Ogost (Augustus), Isker (Oescus), Vit (Utus), Osăm (Asamus, Ansamos), Iantra (Iatrus, Iantrum).

Peste această populație veche au avut loc infiltrații de-a lungul ultimelor secole, caracteristic fiind secolul al XIX-lea: „Cât de mare a fost, în ultimul timp, imigrarea românească se poate vedea din faptul că, din totalul de 86 000 români, 11 708 sunt născuți în România, din care însă numai 1 409 sunt cetățeni români”¹⁴.

Afluxul de populație românească de la nord la sud se făcea pe criteriul stabilirii acolo unde exista o populație asemănătoare ca limbă, cultură și tradiții. Geografic, ea era facilitată de faptul că: „Dunărea, care interzice trecerea în lungul ei, favorizează trecerea transversală, de pe un mal pe altul. Am văzut că repezișurile alternează cu domoliri în care apa se liniștește ca un lac și poate fi trecută fără pericol. Aceste domoliri au loc mai cu seamă la gura văilor afluate, pe care vin și drumurile și unde revărsările de pietrișuri permit așezarea unui sat”¹⁵.

Românii stabiliți în ultimul secol, ca și urmașii lor, erau numiți cu apelativul de „țărani”, în sens de oameni veniți din „Țară”. Legăturile de rudenie permanente între satele de pe malurile Dunării sunt atestate atât în trecut, prin documente istorice, cât și prin răspunsurile la anchetele noastre de teren.

„Ticu Mihai e născut în Orlea. Cum merge neamul nostru? Bunicul Ion Ciocan e din Baikal, aicea, se duce în Orlea și ia pe baba Todora, româncă. Și face

¹² N.A. Constantinescu, *Vechimea românilor-timoceni*, București, Institutul de Arte Grafice – Tiparul Românesc, 1943, p. 9.

¹³ N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XVI pe baza toponimiei și a onomasticeii*, 1933, p. 612.

¹⁴ G. Weigand, *Românii și aromânii în Bulgaria*, Lipsca, 1900, extras tradus în *Românii din Timoc*, coord. C. Constante și A. Golopenția, București, vol. II, 1944, p. 43.

¹⁵ G. Vâlsan, *Românii din Serbia*, ediție postumă, „Buletinul Societății Regale de Geografie”, Tomul LVI, 1937, p. 6.

familie, naște pe Mihai și Mihai vine aicea și găsește pe Stana, o duce acolo în Orlea, face șase copii acolo. Doi gemeni, mama și soru-sa, sora ei, vine aicea, se mărită. Păi neamul, așa e neamul aicea, Orlea și Baikal”¹⁶.

„La școală ne-am dus la..., eu până clasa de doi. [Ne-am născut] aicea în Kozlodui. Mai sânt și bulgari, dar noi, aici, tot românește vorbim de bătrâneată. Noi nu sântem, dar este oameni care au venit din România aici, bătârni, și copiii au rămas aici, sânt aici. Sânt șapte, opt inși, așa, care-i știm noi, au venit țăreni, fomei, oameni a venit. [Țărenii ce sunt, români?] Români. Familia noastră, noi nu sântem, noi sântem de-aici”¹⁷.

Etnografic, putem considera că ponderea o constituie populația venită într-o perioadă mai târzie, ea având caracteristici asemănătoare cu populația de peste Dunăre, din Oltenia și Muntenia. Dacă autohtonă a unei părți însemnate a românilor timocenii o putem accepta, aceștia făcând legătura dacoromânilor cu românii balcanici (aromâni și meglenoromâni), cea a românilor dunăreni dintre Kozlodui și Șiștov pare mai dificilă, chiar dacă a existat în proporții mici, topită în rândul celor nou veniți.

3. SATE CU POPULAȚIE DE ORIGINE ROMÂNEASCĂ

G. Weigand¹⁸ făcea, la 1900, o listă a satelor cu populație românească dintre Lom și Șiștov, dintre care cele mai importante erau: Plasa Lom: Cibăr-Palanca, cu cartierul Cibăr-Varoș (963 români, 99 bulgari), Ciucian – azi Stanevo (364 români), Kalugher-Mahala – azi Zlatia (883 români, 113 bulgari), Kule-Mahala – azi tot Zlatia (920 români); Plasa Rahova: Rahova – azi Oriahovo (700 romani din 5 550 locuitori), Beșli – azi Baikal (1 100 români), Butan (1 000 români, 1 270 bulgari), Glojene (450 români din 1 717 locuitori), Kozlodui (2 800 români din 3930 locuitori), Hârleț (1 255 români), Krușovene (1 800 români din 2632 locuitori), Leaskoveț (612 români), Ostrov (500 români din 1952 locuitori), Sărbenița – azi Sofronievo (1 500 români din 2 200 locuitori), Vadin (2 075 români); Plasa Nicopole: Cercelan – azi Dăbovani (751 români), Cerkovița (331 români), Debovo (598 români, 452 tătari și 203 bulgari), Ermenlui – azi Dragaș Voevoda (329 români), Găureni – azi Milkovița (1946 români), Ghighen (715 români, 1 880 bulgari, 100 turci, 145 țigani), Ghighen-Mahala (452 români, 373 bulgari), Gulenți (1 094 români, 605 bulgari, 96 turci), Măgura – azi Zagrajden (952 români), Mărtvița (406 români, 595 bulgari, 176 slovaci), Samovid (1 000 români), Șămlievo – azi Dolni Vit (479 români, 354 bulgari), Șeikovo (236 români, 71 bulgari).

Persoanele intervievate declară corect satele unde se vorbește românește, unii având conștiința că sunt români, că neamul lor este românesc, alții spunând, nedisimulat, că sunt bulgari, dar că părinții și bunicii vorbeau românește.

¹⁶ Bărbat născut în anul 1953 în Baikal, interviu din 30 iulie 2009.

¹⁷ Femeie născută în anul 1927 în Kozlodui, două clase, agricultoare, interviu din 29 iulie 2009.

¹⁸ Weigand, *op. cit.*, p. 46–50.

„Satul este pui de la România. [Au venit din România?] Ama, n-au venit, satele astea pe lângă Dunăre, toate vorbește românește. Încolo sânt bulgari: Musiliu, Vubel, Mecika, înspre Pleven sânt bulgari. Aici, înspre Dunăre, sânt rumâni. Iacă, rumâni și noi. Ale, așa ne zăcem, sântem *baş* [numai] rumâni. Vlasi ne zăcem, amestecați”; „Numai aicea sântem: Cerkovița, Smovitu’, Şamlău’ – Dolni Vit îi zăce, Milkovița, așa, p-aicea pe lângă Dunăre sânt tot d-ăştia de vorbește românește. [Şamlău] așa-i zăce pe românește. Dolni Vit e pe bulgărește și Şamlău pe românește. Cerkovița, numai p-asta o zăce, Cerkovița. Milkovița e pe bulgărește și pe românește e Găureni”¹⁹.

„Noi toți vorbim rumânește. Și maica și tatco și tot, tot. Eu sunt Cazacovi, Cazașca familia, Cazacovi. *Samo* [doar] bulgari sânt, nu este români. Așa *isti schi rumâniț*. [Vorbește românește dar zice că este bulgar!] Da, da. Hârlețu’ tot este așa. *Samo* noi cu Hârlețu’ și cu Țâbul vorbim rumânește. Noi ne scriem bălgari, dar vorbim rumânește. Până nu vorbești o țără românește parcă nu te-ai săturat de vorbă”²⁰.

4. ISTORIC AL CERCETĂRILOR ETNO-LINGVISTICE PRIVITOARE LA ROMÂNII DINTRE LOM ȘI ȘIȘTOV

„Știam despre românii dunăreni, atât din părțile sârbești, cât și din părțile bulgărești, de prin hârtii de arhivă, mărturii ale călătorilor și cărți de cercetări. Oameni de la noi, câți putuseră scăpa printre opreliștile autorităților locale, care au ținut închiși de orice legătură cu ai lor, din țara vecină, sute de mii de cetățeni, ne-au adus oarecare vești mai proaspete. Mai vedem încă pe părtașii la excursia științifică pe Dunăre din 1909, condusă de profesorul Mehedinți, cum coboram mai mult în fugă prin orașele și satele de pe malul drept al fluviului și vorbeam cu oamenii în limba noastră. Parcă aduceam o solie, din unul în altul, pe care trebuiau s-o dea mai departe. Îndată ce se despărțeau de noi, erau scotociți de cineva în uniformă, cine eram și ce vorbiserăm. Din acea excursie au ieșit însă călătoria de studii a lui Vâlsan și Giuglea, la românii din Serbia, și călătoriile mele la românii din Bulgaria. Lucrările celor doi oameni de știință, apărute chiar în anul viitor în *Anuar de geografie și antropogeografie* din 1910–1911, erau numai la început. Zguduirile politice care au urmat l-au oprit pentru totdeauna, dar el a fost ca o largă deschidere de zare. Uitaserăm aproape până atunci că sute de mii de români trăiau în primejdie să se piardă încet în preajma noastră. Vâlsan și Giuglea au fost nici mai mult, nici mai puțin decât scoși cu jandarmii din Serbia. Dar ei au trecut Dunărea îndărăt cu o lumină în mâini, care după aceea a pâlpâit tot mai puternică”²¹.

¹⁹ Femeie născută în 1947 în Cerkovița, 8 clase, muncitoare, interviu din 20 noiembrie 2010.

²⁰ Femeie născută în anul 1936 în Kozlodui, educație 10 clase, muncitoare, interviu din 29 iulie 2009.

²¹ E. Bucuța, *Românii din dreapta Dunării*, revista „Timocul”, anul VIII, caiet II, 1941.

În legătură cu cercetările lingvistice și etnografice privitoare la românii din Valea Dunării (dintre Șiștov și Lom), avem câteva date sumare de la Felix Kanitz și Gustav Weigand. Vâlsan, concentrându-se însă pe spațiul Timocului, dă câteva date despre românii dunăreni. Cercetări despre aceștia, așa cum rezultă din datele de arhivă, au realizat Vasile Stoica, fostul ambasador din Bulgaria, și Petru Caraman, între cele două războaie. Dar lucrările de etnografie lipsesc cu desăvârșire.

În satele din dreapta Dunării s-au realizat, după 1992, cercetări lingvistice și etnografice²², dar singura lucrare serioasă, bine documentată, un corpus de texte transcrise dialectal, însoțite de un glosar, au realizat două cercetătoare de la Institutul de Lingvistică din București, Victorela Neagoe și Iulia Mărgărit²³. Această lucrare cuprinde material dialectal cules în perioada 1996–2000 în obștinile Plevna și Montana, într-un număr de 17 localități.

5. IDENTITATE ȘI ALTERITATE

Se poate constata astăzi procesul de dispariție a graiurilor și tradițiilor românești din nordul Bulgariei, favorizate de emigrarea masivă a forței de muncă, clivajul intergenerațional apărut prin natura ocupațiilor și mobilitatea sat-oraș, nevalorizarea tradițiilor ș.a.

Dacă părinții și bunicii subiecților intervievați nu cunoșteau limba bulgară (1900–1950), generația actuală a persoanelor de peste 40 de ani este bilingvă, iar tinerii nu mai vorbesc deloc românește, unii dintre ei doar înțelegând limba română.

Au existat mai multe etape, în secolul al XX-lea, ale asimilării lingvistice și etnice, pe care le putem împărți între anii 1913–1945 (presiunea autorităților, ascunderea realităților etnice, dispariția masivă din recensământ a românilor în anul 1934, forțarea de a vorbi în limba bulgară etc.)²⁴, 1945–1990 (perioada comunistă,

²² Cercetători de la Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”, Institutul de Lingvistică și Institutul de Studii Sud-Est Europene au realizat cercetări în aceste zone, în cadrul unor acorduri de cooperare interacademică, stabilite cu institutele similare de la Sofia. Zamfira Mihail aprecia că „se observă o abordare deschisă a problemelor legate de relațiile româno-bulgare de-a lungul secolelor, cu privire la satele din Bulgaria locuite de români (pentru prima dată am auzit că ele sunt numite astfel de către cercetătorii bulgari)”. (Z. Mihail, *Colaborarea româno-bulgară în domeniul etnolingvisticii*, în revista „Sud-estul și contextul european”, Institutul de Studii Sud-Est Europene, 1998, p. 20). De asemenea, V. Neagoe și I. Mărgărit și-au realizat cercetările împreună cu colegii bulgari Todor Balkanski (anul 1996) și Zoia Barbolova (anii 1999, 2000).

²³ Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2006.

²⁴ „Satele românești sunt des vizitate de membri ai societății patriotice «Rodna Zaștița», care amenință pe oameni. Sub influența acesteia, copiilor de la școală li s-a interzis să vorbească românește și ei sunt bătuți dacă vorbesc în limba lor. În clasă sunt atârdate inscripții, ce sună: «Vorbiți numai bulgărește! Cel care va spune un cuvânt românesc va fi amendat cu cinci leva de fiecare cuvânt!» Prin biserică intră detectivi care să observe dacă se vorbește românește. Învățătorii și preoții

marcată de bulgarizarea numelor de familie, a numelor de sate, școlarizare în limba bulgară)²⁵, 1990–2000 (nerecunoașterea unei minorități românești în Bulgaria, lipsa unui interes de afirmare a naționalității proprii, perioadă marcată și de abandonarea graiului matern în cadrul tinerelor familii): „Baba mea știa curat românește, nu știa să vorbească bulgărește. Ei s-au pomenit samo [doar] cu românește. Ei spuneau că sânt bulgari. De ce sânt bulgari nu știu, că nu știau bulgărește! S-au dus prin Varna, Sofia fără să știe o vorbă bulgărește, cum a umblat și cum s-a îndreptat nu știu!”, „La școală am învățat bulgărește, numai că acasă vorbeam românește, dar în școală tot bulgărește am vorbit. Cu părinții noi am vorbit tot rumânește. Cu copiii am vorbit bulgărește. Copiii n-au pomenit rumânește”, „Uite așa, ce au prins vorbe de la noi, al meu copil știe românește, dar acușa avem alții mai mici, ei nu știe, nepoții”²⁶.

Referitor la implementarea conștiinței de bulgar în raport cu cea de român, în diverse perioade de timp, o interlocutoare declară: „Lumea vorbește și pe românește, și pe bulgărește. Nici nu sântem români, nici nu sântem bulgari bine, că acușa când ne strângem cu cineva bulgar de..., noi avem amestec cu voi. Așa sântem noi aici. Păi tu știi că odată a cătat să ne gonească în România? Ama am scăpat! E, păi să-ți lași casa și să te duci acolo! ‘Nainte era oameni, venea oameni de-a umblat prin sat: «Tu să te duci la România! Tu să te duci la România!». Numai rău făcea! De ce, că sântem români! Da, așa era atuncea. Cu tine sânt româncă și când vine bulgaru’ sânt bulgăroaică. Eu numai veara lu’ Dumnezău. [Româncă] așa simt, eu așa m-am născut! Frică, tu știi ce-a tras narodu’ ‘nainte. Mă duceam cu băta mea, voi ați zis bunica, mă duceam cu băta la dugheană, eu știam bulgărește și băta nu vorbea. Vedea un om ‘nalt colo și eu ceream ce cere băta să cumpere și omu’ ăla [întreba]: «De ce nu vorbește băta ta?» «Băta nu poa’ să vorbească!». Atât de rău am trăit noi! Bătu’ și băta aicea [s-au născut], nu știau

români au fost înlocuiți aproape pretutindeni cu bulgari, iar ei trimiși în regiuni îndepărtate. Cei bătrâni au fost scoși din slujbă pe cale disciplinară.” (Raport de V. Stoica, ambasadorul român la Sofia, 28 februarie 1927) – conform Gh. Zbucnea, C. Dobre, *Românii timoceni*, vol. 2, București, Editura DC Promotions, 2005, p. 63–64).

²⁵ „Când vorbim de ... să dau un exemplu, neamu’ Chiotan, l-au renumit prin forță, acumă [e] Rasfeticovî, în 1936. Dar a rămas numele Chiotan și noi îi știm al de Chiotan, nu Rasfeticovî sau Veselnicovî. Neamu’ Bucură și toate de ce am băgat de seamă aici. Și tinerii spun așa: «Ce mă, crezi [că] sântem români?». Asimilarea aici a înaintat foarte agresiv... Să zicem neamu’ Tercea, mămligă nefiartă bine, români. Și mulți, mulți: Cotoiu, Butoiu, Ciovârlică. Și altceva, toponimia, numirile locurilor: Gura Bălții, Balta, Cotu Gârlii, Gârla Mare, Gârla Mică, Botu Ostrovului, Coada Ostrovului, Găldău’ Bisericii, Pădurea Școlii, tot românesc, Coasta, Costia, Viile alea bătrâne, Viile alea noi, Sadurile.” (profesor de istorie, născut în anul 1940, Kozlodui, interviu din 29 iulie 2009); „O vorbă, o poveste era, aici avem un sat, Sofronievo, Sărbenița [e numele vechi]. Și a zâs așa: «Nu se mai spune Sărbenița de mâine, se spune Sofronievo!». Și polițaii a zâs, a întrebat pe unu’, bătrân: «De unde, bă, ești?»; «Păi eu sânt din S...»; «Spune, bă, de unde ești?»; «Eu sânt din S...», nu știa să spună Sofronievo, el știe că e din Sărbenița. Gloaba a fost [a costat la târg] o sută și un leu. «Haide, spune!». «Să-ți spuî că o sută și un leu [e] o sută și un leu, dar Sărbenița știe toți, tot Sărbenița [e]!»” (bărbat născut în 1938, Kozlodui, interviu din 29 iulie 2009).

²⁶ Femeie născută în anul 1933 în Kozlodui, 7 clase, interviu din 29 iulie 2009.

[bulgară]. [Și părinții lor s-au născut] tot aici. Aicea, babo, aici! Eu am tras-o pe-asta. Puțân era și veneam la România. Ama am scăpat, acușa să spun cât eram: șapte, opt ani, nouă. [Acum] nu mai vine niminea. Nu-i vedeți, ei vorbește turcește, nu știe bulgărește. Vorbim românește [prin sat]. Copiii noștri vorbește bulgărește, știe românește, ama, eu am acușa nepot, lucrează în Sofia, celner [chelner]. Puțân știe românește, ama înțelege, când vine românii se duce acolo el se năsprăvește [înțelege] cu ei. Ama nu poate așa că baș vorbește numai bulgărește acolo”²⁷.

Până la 1900 românii își aveau preoții lor, care slujeau în limba română. Treptat, aceștia au fost înlocuiți, slujbele religioase fiind ținute în limba bulgară, pe care oamenii n-o înțelegeau.

Din perioada autonomiei până la independența Bulgariei, țărani români nu au avut revendicări cu substrat național. Consolidarea statului bulgar a dus însă la pierderea drepturilor naționale ale românilor. Weigand²⁸, la 1900, făcea observația că „numai acolo unde românii formează o majoritate mare sau unde locuiesc în masă omogenă, cum ar fi de pildă în jud. Vidin, ei își păstrează limba. La români preocupări naționale n-am putut observa, cum, de altfel, nu era de așteptat din partea unei populații rurale, a cărei unică preocupare este îndreptată spre împlinirea nevoilor ei materiale. Plângeri despre nedreptăți din partea administrației sau samavolniciei din partea funcționarilor de stat nu mi-au fost aduse la cunoștință, deși am pus de-a dreptul întrebări în acest sens. Din amândouă părțile oamenii sunt mulțumiți”.

6. LOCALITĂȚI ÎN CARE S-AU REALIZAT CERCETĂRI ETNOGRAFICE DE TEREN

Kozlodui, Hârleț, Ostrov, Baikal, Milkovița, Cerkovița, Dragaș Voevoda, Belene sunt localitățile în care o echipă formată din trei cercetători de la Institutul de Etnografie și Folclor, Emil Țîrcomnicu, Ionuț Semuc și Lucian David, a aplicat chestionarele Atlasului Etnografic Român, cu tematica Sărbători și obiceiuri, în cadrul proiectului PNII-IDEI nr. 868/2008, finanțat de UEFISCSU-CNCSIS. Scopul cercetărilor în acest areal îl reprezintă constituirea unui corpus de documente etnografice, care va fi redactat într-un volum, datele etnografice, aranjate tematic, urmând să fie cartografiate și prezentate sub forma unui atlas etnografic regional.

Localitățile au fost alese din harta lui L. Boga, realizată la 1910, și sunt situate în oblasturile Plevna și Vrața.

În dreptul vadurilor (Bechet-Oriahovo, Corabia-Zagrajden, Turnu Măgurele-Nikopol), există sate locuite compact cu populație românofonă, de origine română.

²⁷ Femeie născută în anul 1930, Milkovița, 7 clase, agricultoare, interviu din 2 august 2010.

²⁸ Weigand, *op. cit.*, p. 43.

Subiecții intervievați apreciază că 25-30% din populație, forța de muncă activă, a plecat în străinătate²⁹. În anul 2004 Pleven avea o densitate a populației de 66,72 loc/km², iar Vrața de 58,74 loc/km². O situație mai bună, economică și socială, se observă în orașe (Kozlodui, Oriahovo, Belene, Șiștov).

Migrarea populației se observă ușor, mai ales prin faptul că școlile din sate s-au închis, din lipsă de copii. Subiecții intervievați în privința păstrării și performării obiceiurilor afirmă că, nemaifiind populație, nu se mai țin nici obiceiurile³⁰.

7. ASPECTE ETNOGRAFICE

O privire etnografică relevantă putem avea prin cartografierea datelor obținute în cercetările de teren și compararea lor cu cele din județele limitrofe Dolj, Olt și Teleorman. Evident că se pot întâlni elemente surprinzătoare în satele dunărene din Bulgaria, unde vreme de 100 de ani nu a existat școală și biserică în limba română. Populația românească din acest areal este însă sensibilă la programele de radio și televiziune din România, mai ales cele de divertisment. De asemenea, având rude în România, multe persoane au trecut Dunărea și au putut face o analiză privind situația economică și socială din România. Ei valorizează astfel pozitiv evoluția socială de după 1990 a României, în raport cu Bulgaria.

Pentru a putea fi cât mai exacti în privința memoriei practicilor legate de tradițiile românilor din această zonă, vom da câteva exemple din temele etnografice referitoare la obiceiurile din ciclul vieții și cele din ciclul calendaristic.

Alegerea pentru copil a unui „naș din drum” pentru a-l boteza se face atunci când unei femei i-au murit copiii precedenți. Familia schimbă nașul, mama lăsând copilul pe drum, sub supraveghere, iar prima persoană care trece și-l ridică îi devine naș. La această întrebare am primit răspunsuri ca: „V’o muiare face copil și nu trăiaște, moare. Când vine moașa, când face ea vece, moașa zăce așa: «Să-l învâlu și-l arunc la drum și când o trece vreunu’, ia copilu’ în brață și o să trăiască copilu’ ăla». Omu’ meu a fost așa naș, la așa copil și eu de-aia știu. S-a dus la un oraș, la Bela Slatina, și, când a trecut prin Crușoveni, un sat lângă noi, a văzut că

²⁹ „Într-o vreme [în] satul ăsta o mie cinci sute de inși, de oameni era aici, acuma n-are nici cinci sute” (femeie născută în 1932, 4 clase, agricultoare, satul Dragaș Voevoda, interviu din 2 august 2010); „Toate casele avea câte cinci, șase inși. Satu’ era trei, patru sute de case. Acuma e cinci, șase sute [de oameni]. Au plecat tinerii, mulți oameni au murit, alții nu s-au mai născut” (bărbat născut în 1942, agricultor, crescător vite, Dragaș Voevoda, interviu din 2 august 2010); „Două sute optzeci și trei, hai, trei sute de inși [sunt în Baikal]. Trei mii fără unsprezece [au fost]. Care s-a dus sus, copiii toți au fugit, s-au dus la oraș. Aici nu au avut ce să muncească. Ai mei sunt în oraș, și fie-mea, și fi-miu. În Pleven. Și le-am făcut apartamente acolo, cu vremea aia, că era ieftin, un apartament cu trei odăi. Sunt la lucru. Dar aici ce să facă?! Aicea n-are ce să muncească!” (bărbat născut în 1932, Baikal, interviu din 30 iulie 2009).

³⁰ „Nu prea are, tinerete nu mai are prin satele astea, nu mai se face așa cum se făcea într-o vreme” (femeie născută în 1932, 4 clase, agricultoare, Dragaș Voevoda, interviu din 2 august 2010).

unu' cevașca așa, a aruncat copilu'. O moașă a strigat de acolo din obor: «Oprește-te, bre, omule! Oprește-te, bre, omule!». El se ciudește: «De ce?»; «Ia aia că easte copilaș, că o muiere nu i-a trăit copiii, să trăiască copilu' ăsta!». Când a făcut patruzăci de zăle a venit la noi ta-so la copil, cu pui, cu vin, cu toate alea, și a pus imele [numele] lu' omu' meu, Simion, omul meu se spunea Simion³¹. „Apăi mai este și așa: iară dacă șade copilul tot bolnav, bolnav, de mic e tot bolnav, iei copilu' ăla și-l pui într-o răscruce. Așa unde este uliță și-ncoa, și-ncoa, și-ncoa. Te duci și-l duci copilu' ăla și-l lași, nu-l iei. Și-l găsește v'o fomeie. Tu vii acasă și-l lași. Și-l găsește v'o fomeie acolo unde l-ai lăsat tu. Și-l ia fomeia aia. Și fomeia spune: «Eu am găsat, ete, un copil, ama nu știu, al cui e?». Și mama copilului aude că l-a găsat și se duce să-și ia copilu'. Și copilu' ăla îl pune pe numele lu' fomeia aia de l-a găsat acolo în răscruce, îi schimbă numele și nu se mai îmbolnăvește³².

O altă temă o reprezintă plata miresei, obicei prin care ginerele trebuie să plătească familiei pentru că o ia pe fată din gospodărie. La începutul nunții, ginerele nu este lăsat să intre în gospodăria miresei până nu plătește. „O pitulă, leagă vranița și el cică vine la nevastă. «Vii la nevastă, adu bani! Ai ceva să plătești acușca!». Iar îi dă postalul', să pună în postalul' ei bani. Până umple postalul' [zice]: «Ooo, puțâni sânt!». Pantoful care se încălță. Și iacă, până când umple postalul' și pe urmă îi dă drumul' la băiat. Fratele miresii ia banii. Poarta e închisă, de aia nu poate el să intre. Dacă n-are ea frate, f'un văr șade acolo. Se luptă, păzește acolo, din partea asta, din partea asta, să nu intre până să plătească³³. „Noi închidem vranița, nu-i dăm să ia fata, se luptă. Gata, pe colo, pe dincolo, mai împinge puțân la poartă. «Haide, intră, hă, hei!». Dă banii, cât dă pe sâla lui, cât e pozonaru'. Dacă e pozonaru' mai plin, dă. Cere fratele fetii bani, fratele fetii, el se pune la poartă și zâce: «Tu mi-ești nene, ama trebuie să plătești pe ce iei pe soru-meal!». Așa e rându'. El trebuie să plătească treaba asta³⁴.

Legat de obiceiurile de înmormântare se constată că, din cauza influenței bisericii bulgare, mortul este ținut o singură noapte în gospodărie. A doua zi este îngropat. Un obicei interesant legat de riturile funerare îl reprezintă „dresul” sau „pârlitul” mortului, pentru ca acesta să nu se transforme în strigoii. Dacă în zona Timocului, unde dresul se face prin înfigerea a trei fuse pe mijlocul mormântului, la fel ca în Kozlodui, din Ostrov și până la Nikopole am observat și am primit relatări că se folosesc patru fuse, înfipte în cele patru colțuri ale mormântului. Obiceiul este similar cu cel practicat în județele Olt și Teleorman, așa cum rezultă din răspunsurile la chestionarele Atlasului Etnografic Român. Dar să dăm două exemple din Ostrov și Cerkovița: „Dimineța, la trei zăle, te duci să pârlești. Și vii, trei inși iar se duc, două fomei și un om, se duc și pârlesc cu cânepă. Se duc cu cânepă și cu patru fusă, o pârlesc la trei zăle. Usturoi, patru grăunți de usturoi, la

³¹ Femeie născută în anul 1928, 4 clase, cofetar, Baikal, interviu din 30 iulie 2009.

³² Femeie născută în anul 1936, 5 clase, agricultoare, Hârleț, interviu din 29 iulie 2009.

³³ Femeie născută în anul 1943, studii liceale, Ostrov, interviu din 29 iulie 2009.

³⁴ Bărbat născut în anul 1942, agricultor, Dragoș Voevoda, interviu din 2 august 2010.

patru colțuri, patru fusă și cânepă ocolește mormintele. Să nu se mai întoarcă. Și iei proso, sămânță de... meiuș se zăce pe românește, așa îi zăce. Și pui într-un plic și dai laăștia trei inși, care, când pleacă de-o pârlesc, ard tot, [apoi] pleacă îndărăt. Nu vorbești. Te duci acolo și o pârlești și te-ntorci. Trei inși, trei inși iau fiecare, își ia câte o mână de asta, meiuș. Și până undeva... [lași boabe], este cișmea, fântână înainte, acușa este cișmea la grobiște [cimitir], da' 'nainte era fântână în sat. Și ajungi la fântâna asta, acolo, scoți apă, te speli. Și începi să vorbești până ajungi acasă³⁵. „La morminți, la ziua ailaltă se duce nevestele, trei neveste, ia patru fuse decât și pune la colțuri, la colțuri pune fuse. Dacă n-are fuse, că nu mai are babele fuse, face patru surcele și le pune patru. Și pune câte o d-asta de usturoi, [cățel] de usturoi și câte o chietricică mică. Și cântă popa chiatra, potrivește mormântu'. Asta încă face la noi³⁶.

În multe sate din dreapta Dunării continuă să se joace Călușul, obicei vechi, întâlnit în sudul României. „Eu am pomenit Călușul. Când eram mic se făcea în toată casa, se trecea câte o săptămână. La câte-o ma'la, la câte-o ma'la, se rupea de joc călușarii, opt inși și cam... mut s-a făcut, și aveam dible aicea, oameni mai bătrâni care cânta cu diblele la căluș. Se îmbracă în cămașă albă lungă, izmene albe lungi, zurgălai dă sună la opinci, cu cărpe împodobite pe piept, încrucișate și a avut caschete așa albe cu roșu' la ocol. Fără ciomege n-a jucat. Ciomege învărgate, care și le-a ținut de treaba asta. Treaba asta și acușa o facem, numai că o zî, sâmbăta spre duminica. Este băieți mai tineri care s-a învățat de la ta-su. De Rusalii, Rusalii pe bulgărește, noi zăcem așa, Rusalii la Rusalii, când se seceră, pe vremea la iunie meseț, atuncea se face. Săptămâna pe Sântoader, așa zăcem la noi aici. [Steagul] nu-i atâta de mare, are ca bairac, ca... iar așa prăjina, mai scurtă, aproape doi metri, o duce mutu'. Și are prepeleac la ea pus. [Mutul] are și sabie, tuigă. Tuigă, crește și din ea face așa ca par. La noi zice tuigă, la voi nu știu cum zice, crește așa afară. Și acolo, când o joacă, când joacă, mutu' se bolnăvește și se culcă jos și călușariul care este la cetă, tartorul la cetă, sparge tuiga și îl sperie. Și 'nainte, acuș pe vremea noastră nu mai este, 'nainte care a fost bolnav, d-a avut bolnav în casă, călușarii a venit și l-a jucat. L-a culcat în mijlocul bătăturii, l-a culcat și ei a jucat la ocolul lui. Când este călușu' trebuie să aibă, fiecare doamnă care-i întâlnește pune masa, cu parcea de lână nespălată, din ei oameni care a avut și lână întreagă de la oi, de tunde oi, o pune, usturoi, trei-patru fire de usturoi, [nuc] n-am pomenit, și pelin. Făr' de pelin nu e căluș. [Se sare și peste copiii?] Da, ama la noi pentru copiii mici care este bolnav, copchil ori om mai bolnav din casă, sare peste el. Se culcă la bătătură, pune cerga căpătâiu' și se culcă și joacă la ocolul lui și la margine îl sare, îl asta. Eu am văzut puțin, când eram mai mic așa am văzut, d-atuncea numai, așa de sănătate, nu. Oamenii le pare bine că vine. Acușa, vece, nu mai e ca atuncea în toată casa, care îl cheamă, numai casa care îl cheamă. Unii șade și la masă, când

³⁵ Femeie născută în anul 1933, 5 clase, agricultoare, Ostrov, interviu din 29 iulie 2009.

³⁶ Bărbat născut în anul 1950, studii liceale, Cerkovița, interviu din 20 noiembrie 2010.

ostenește, călușarii de ostenește se mai odihnește, șade la masă, mai bea și muzica cântă. Acușa nu mai avem diblari, cântă un băiat cu fluier și un acordeon și toba. ‘Nainte era cu dible numai, oamenii era bătârni și a murit și nu mai e dible, niciunul nu mai cântă la dible în sat’³⁷.

8. ASPECTE IDENTITARE PRIVIND COOPERAREA REGIONALĂ TRANSFRONTALIERĂ

La nivelul celor două state, România și Bulgaria, care au aderat în 2007 la Uniunea Europeană, este prevăzută, în zona transfrontalieră, realizarea de proiecte de cooperare, atât în domeniul infrastructurii, a mediului, afacerilor, cât și în domeniul capitalului uman și al protejării patrimoniului material și imaterial. Zona transfrontalieră româno-bulgară are 71 930 km² (54,66% teritoriu român și 45,34% teritoriu bulgar) și o populație de 5 104 508 locuitori (63,92% partea română, 36,08 partea bulgară – anul 2004).

Obiectivul strategic îl reprezintă „apropierea oamenilor, comunităților și a economiilor zonei de graniță dintre România și Bulgaria, în vederea participării la dezvoltarea comună a zonei de cooperare, prin utilizarea durabilă a resurselor și avantajelor umane, naturale și de mediu”, iar obiectivele specifice sunt: **1.** Îmbunătățirea accesului la infrastructura de transport, în cadrul ariei eligibile, pentru a facilita mobilitatea bunurilor și persoanelor; **2.** Îmbunătățirea accesibilității și diseminării informațiilor privind oportunitățile comune în cadrul zonei de frontieră; **3.** durabilitatea valorii intrinseci a resurselor naturale ale zonei, prin exploatarea prudentă și protecția efectivă a mediului; **4.** dezvoltarea economică durabilă a ariei de frontieră prin inițiative comune, în vederea identificării și întăririi avantajelor comparative și reducerii dezavantajelor; **5.** coerența socială și culturală consolidată prin acțiunile de cooperare între oameni și comunități³⁸. Finanțări pentru proiecte transfrontaliere s-au acordat și în perioada 1996–2006, programul 2007–2013 fiind de genul cooperării transfrontaliere pentru granițe comune interne ale Uniunii Europene³⁹.

Programul are obiective generoase, care implică stabilirea de legături între partenerii sociali din Bulgaria și România. Se identifică, într-o analiză SWOT, punctele forte (*strengths*) și slabe (*weaknesses*), ca și oportunitățile (*opportunities*) și amenințările (*threats*), luându-se în considerare poziția geografică, economia, infrastructura, mediul, resursele umane și turismul din aria transfrontalieră. Zona de graniță urmează să se transforme dintr-un spațiu de separare într-unul de cooperare, ușor de străbătut. „Calitatea de membru UE a celor două țări partenere

³⁷ Bărbat născut în anul 1950, studii liceale, Cerkovița, interviu din 20 noiembrie 2010.

³⁸ Programul de cooperare transfrontalieră România-Bulgaria 2007–2013, propunere oficială revizuită, octombrie 2007, site-ul *Infocooperare* al Ministerului Dezvoltării Regionale și Turismului, p. 61: <http://www.infocooperare.ro/program.aspx?id=5>, accesat la 27.06.2010 și 13.02.2011.

³⁹ *Ibidem*, p. 8.

are implicații strategice importante, din moment ce va reduce drastic funcțiile tradiționale ale graniței, ca obstacol în calea cooperării economice, sociale și culturale, și va elimina barierele administrative în vederea liberei circulații a bunurilor și persoanelor⁴⁰.

Noi analizăm însă programul respectiv punând în centru capitalul uman, populația, atrăgând atenția și făcând câteva considerații asupra unor „scăpări” care se pot dovedi esențiale, atât la nivel de încredere statală reciprocă, cât și în dezvoltarea proiectelor transfrontaliere din această arie. Principalul „obstacol”, în cazul înțelegerii corecte a fenomenului europenizării spațiului româno-bulgar, trebuie să se transforme într-un „avantaj”. Și acesta este evidențiat de existența, în dreapta Dunării, în aproximativ 90 de sate și localități urbane, a unei populații românești (românofone). Privind doar statistic (1990–2010) și neradiografiind corect realitatea socială, nu vom descoperi populația românofonă, românii din Bulgaria.

Românii din nordul Bulgariei nu sunt recunoscuți oficial ca români, constituția Bulgariei nepermițând existența minorităților etnice, ci doar a grupurilor etnice. Un alt aspect identitar îl reprezintă faptul că, și astăzi, românii sunt numiți, de către populația slavă conlocuitoare, vlahi-vlasi. De la numele dat (un exonim) s-a ivit astfel, la nivelul autorităților bulgare și sârbe, ideea existenței a două populații diferite: vlahi și români, care vorbesc însă limba română.

Lipsa românilor din statistică motivează și faptul că aceștia nu au astăzi un model al reprezentării naționalității, declarându-se bulgari pentru că trăiesc în Bulgaria și sunt cetățeni ai statului bulgar, dar și pentru că nu văd un „avantaj” al faptului de a se declara români. Recunosc că vorbesc limba română ca limbă maternă, în care „s-au pomenit”, dar nu știu să scrie și să citească în limba română. Unii se declară vlahi, deoarece nu vorbesc limba română literară. De asemenea, mulți se declară români. Chiar dacă reprezentarea naționalității române în statistica bulgară este absentă, ar fi trebuit cel puțin relevat procentul românofonilor, celor care au româna ca limbă maternă, și încurajată învățarea acestei limbi, așa cum este stipulat și în acordul bilateral româno-bulgar⁴¹. Este adevărat că procentul mai însemnat al vorbitorilor de limbă română se regăsește la populația de peste 35 de

⁴⁰ *Ibidem*, p. 53.

⁴¹ „Art. 10. Părțile contractante vor dezvolta colaborarea în domeniile culturii, învățământului, sănătății, asistenței sociale și sportului. Pe baza unor acorduri și programe corespunzătoare, părțile vor extinde schimburile culturale în toate domeniile și la toate nivelurile. Ele vor stimula colaborarea între instituții culturale, uniuni de creație, instituții de învățământ superior, edituri, arhive, mijloace de informare în masă, precum și contactele directe între oameni de cultură și artă din cele două țări. Ele vor stimula colaborarea și schimburile în domeniile radiodifuziunii și televiziunii, cinematografului, teatrului, muzicii și artelor plastice. Părțile se vor îngriji de moștenirea culturală, de ocrotirea și întreținerea monumentelor istorice ale fiecăreia dintre părțile contractante, aflate pe teritoriul celuilalt stat. Fiecare dintre părțile contractante va acționa pentru lărgirea posibilităților de predare a limbii celeilalte părți în școli, institute de învățământ superior și alte instituții și, în acest scop, va sprijini cealaltă parte în organizarea predării limbii și ridicarea calificării profesorilor”. Legea nr. 74 din 17 iulie 1992 pentru ratificarea Tratatului de prietenie, colaborare și bună vecinătate dintre România și Republica Bulgaria.

ani, pentru că tinerii și-au abandonat idiomul matern, învățând și folosind în vorbirea curentă limba bulgară. Există în zona timoceană chiar un fenomen interesant, când bulgari sau străini, stabiliți în sate locuite compact de populație vorbitoare a limbii române, învață să vorbească românește și nu bulgărește, pentru că bulgărește n-ar avea cu cine vorbi în aceste localități. Este adevărat și faptul că limba română se vorbește preponderent în mediul rural și mai puțin în cel urban (în familie sau acolo unde există vlaşca-mahala, comunități însemnate, localizate compact la nivelul localității).

Într-un interviu, secretarul de stat Eugen Tomac spune, referitor la drepturile românilor din Bulgaria: „E a treia vizită pe care o fac acolo [Vidin], în calitate de secretar de stat. Am vrut să dăm un mesaj politic foarte clar că ne preocupă situația vorbitorilor de limbă română din Bulgaria, pentru că vorbim atât de românii din Bulgaria, cât și de cei care se revendică drept vlahi, vorbitori de limbă română, și mai avem o comunitate foarte importantă, cea a vorbitorilor dialectului aromân. Toți sunt români. Într-adevăr, lucrurile și la acest capitol sunt destul de îngrijorătoare, pentru că, în afară de un liceu în Sofia, în care se predă în limba română, comunitatea românească din statul vecin nu beneficiază de același tratament pe care România îl oferă comunității bulgare. Aici avem un parlamentar bulgar, avem liceu cu predare în limba bulgară. Acest subiect este permanent pe agenda Ministerului de Externe și de fiecare dată am discutat despre necesitatea de a se acorda mai multă atenție comunității românești. Vom insista în continuare ca vorbitorii de limbă română din statul vecin să beneficieze de drepturile elementare pe care un stat european are obligația să le asigure unei minorități precum e cea românească. Noi nu vom înceta să susținem programele culturale, educaționale, vizitele, bursele pentru tinerii români din Bulgaria, astfel încât să putem să consolidăm încrederea românilor de acolo, pentru că această distanță, care a existat din timpul perioadei totalitariste, a semănat neîncredere în propriile forțe și atunci comunitatea românească este extrem de rezervată în a-și asuma o serie de drepturi pe care e îndreptățită să le ceară de la statul bulgar. Ceea ce pentru noi este îmbucurător este că există foarte mulți tineri care sunt conștienți că sunt români și nu mai cad pradă acestor valuri de propagandă antiromânească, care a existat nu numai în Bulgaria, ci și în alte state vecine și care au descurajat românii să-și asume identitatea. Acest lucru este foarte important, pentru că sunt convins că și pentru românii din Bulgaria vor veni timpuri mai bune. Esențial este că pe agenda noastră ei reprezintă o prioritate.”⁴²

Cooperarea transfrontalieră este facilitată atunci când, pe ambele maluri, există o populație cu aceeași limbă, cultură, tradiții și mentalitate. Trebuie profitat, în beneficiul comun al celor două state, de ceea ce unește, iar comunitatea românească trebuie să fie privită ca o punte între cele două națiuni.

⁴² 250 000 de români sunt lipsiți de drepturi elementare în Valea Timocului, ziarul „Adevărul”, 9 februarie 2011.

O altă problemă constă în depopularea zonei transfrontaliere, mai ales în regiunea din dreapta Dunării, din Bulgaria. Dintr-o scurtă analiză, la nivelul datelor recensământului din anul 2001, se observă că populația din spațiul transfrontalier din România este sensibil mai numeroasă decât cea din Bulgaria. Sunt interesante datele care se vor obține în anul 2011, prin aplicarea unor noi recensăminte, solicitate de Uniunea Europeană. Considerăm că, la nivel demografic, au apărut schimbări esențiale în ultimii 10 ani. O populație mai numeroasă pe malul stâng al Dunării poate implica, în următorii ani, producerea unor unde migratoare în dreapta Dunării, prin stabilirea oamenilor în localitățile de frontieră din statul vecin. Acest lucru s-a întâmplat și la granița cu Ungaria și este previzibil să se realizeze și la granița cu Bulgaria. Unele semnale au apărut în mass-media sub diverse forme. Oamenii sunt provocați de viața ieftină și accesibilă mediului de afaceri: înmatriculări de mașini, mutarea unor afaceri în statul vecin, cumpărarea de proprietăți mai ieftine ș.a.

Tabelul nr. 1

Datele sunt preluate de pe site-ul oficial de cooperare transfrontalieră România-Bulgaria, Tabelele nr. 1, 2.

Regiunile românești	Populație	Arie (km ²)	Regiunile bulgare	Populație	Arie (km ²)
Mehedinți	305 901	4 933	Vidin	120 192	3 033
Dolj	720 554	7 414	Montana	170 217	3 636
Olt	488 176	5 498	Vrața	212 656	3 620
Teleorman	427 745	5 790	Pleven	310 449	4 653
Giurgiu	288 018	3 526	Veliko Târnovo	285 677	4 662
Călărași	318 588	5 088	Ruse	259 173	2 803
Constanța	713 825	7 071	Razgrad	140 743	2 637
			Dobric	206 893	4 720
			Silistra	135 701	2 846
Total	3 262 807	39 320	Total	1 841 701	32 610
Loc./km ²	82,98		Loc./km ²	56,48	

Sursă: Institutul Național de Statistică din România și Institutul Național de Statistică din Bulgaria la nivelul anului 2004.

Ca punct de interes în domeniul educațional și cultural, trebuie să se pună accent pe zonele unde trăiesc români în proporții semnificative. Există cooperare, în domeniul universitar, între orașele Giurgiu și Ruse, unde s-au format clase cu predare în limbile română și bulgară. Mai există un „liceu românesc” (câteva clase) cu 100 de elevi la Sofia, dar care are o slabă eficiență (80 % dintre cursanți sunt de origine bulgară). Noi precizăm că este absolută nevoie de o școală, un liceu și o filială universitară cu predare în română-bulgară la Vidin. Școlile în limba bulgară din satele locuite de români, din cauza lipsei elevilor, au fost închise. Se fac câteva cursuri particulare finanțate de Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, Guvernul României, în zilele de sâmbătă și duminică, în clase

amenajate în casele oamenilor. Tineri din Bulgaria s-au înscris și beneficiază de bursele acordate de statul român la universitățile din România. Problema constă în faptul că foarte puțini dintre aceștia se mai întorc să lucreze în Bulgaria, preferând să rămână în România sau să se stabilească în alte țări din Europa.

Neîncrederea între cele două state și suspiciunea, de partea bulgară, privind identificarea românofonilor ca români pot să afecteze cooperarea transfrontalieră pentru cel puțin un deceniu. Dar Vidinul și Calafatul urmează să fie unite printr-un pod, prognozat a fi terminat în anul 2011. De asemenea, se vor înmulți punctele de trecere cu bacul de-a lungul Dunării. România și Bulgaria urmau să intre în spațiul Schengen la 27 martie 2011, dispărând astfel granița dintre cele două state, dar implicarea politicului la nivelul UE face ca această graniță să se mențină până la o dată neprecizată încă.

Tabelul nr. 2

Regiuni de graniță	% naționalitate				
	Română	Bulgară	Romă	Turcă	Altele
Mehedinți	88,32		3,01		8,67
Dolj	94,31		4,30		1,39
Olt	92,95		1,88		5,17
Teleorman	92,18		3,19		4,63
Giurgiu	87,33		3,89		8,78
Călărași	91,52		5,65		2,83
Constanța	89,71		0,84		9,45
Vidin		91,13	7,52	0,10	1,25
Montana		86,42	12,50	0,13	0,95
Vrața		91,14	6,13	0,82	1,91
Plevna		90,00	3,13	5,43	1,44
Veliko Târnovo		88,38	2,07	7,70	1,85
Ruse		80,18	3,65	13,92	2,25
Razgrad		44,00	5,70	47,20	3,10
Silistra		59,30	4,56	34,34	1,80
Dobrich		76,30	76,30	13,12	1,91

După cum se vede, nu sunt completate rubricile referitoare la românii din Bulgaria și la bulgarii din România, pentru județele din zona transfrontalieră. De partea bulgărească, românii nu s-au declarat la recensământ ca români, iar bulgarii din România sunt localizați, cu precădere, în afara arealului transfrontalier. „Este importantă observarea varietății etniilor populației ca întreg, ceea ce reflectă trecutul istoric al regiunii. În cadrul populației se găsesc grupuri de diverse origini, între care romi, turci, nemți, unguri, tătari, ruși, armeni, valahi [vorbit de valahi în secolul al XXI-lea, evident ei sunt români n.n.] și macedoneni” (*Program ...*, p. 15). Se pune accent deosebit pe existența unei populații țigănești (rome), de ambele părți ale graniței, ca și de populație turcă în procente însemnate, în Bulgaria.

Câteva dintre prevederile privind cooperarea *people-to-people*, prevăzută în proiectul de cooperare transfrontalieră, sunt: „Separarea fizică a comunităților de pe cele două maluri ale Dunării, barierele de limbă și alfabet, precum și cooperarea mutuală istorică redusă au caracterizat aceste comunități vecine pentru o lungă

perioadă de timp⁴³; renunțarea la suspiciune și dezvoltarea încrederii reciproce și a legăturilor transfrontaliere, cunoașterea întregii regiuni transfrontaliere și a condițiilor sale geografice, structurale, economice, socio-culturale și istorice este o precondiție pentru implicarea activă a cetățenilor și a oricărui alți parteneri. Aceasta este, de asemenea, strâns legată și de experiențele sociale și culturale din zona de frontieră”.

Evident că mai este mult de lucrat pentru atingerea unei normalități necesare conlucrării între oameni, asociații, instituții și agenți economici din cele două state. Datele statistice privind naționalitățile română și bulgară din cele două state urmează să se schimbe, odată cu creșterea încrederii între autoritățile celor două state și a „lămuririi” problemei etnice, atât la nivelul autorităților, cât și al comunităților și persoanelor respective. Deficitul demografic s-a accentuat însă în ultimii ani, o corectă radiografie putând fi surprinsă în recensămintele din anul 2011 și, probabil, 2021. De asemenea, datele recensămintelor vor putea releva fenomenul stabilirii cetățenilor români, respectiv bulgari, în Bulgaria, respectiv România (pentru muncă, căsătorii mixte, alte considerente).

⁴³ Vreme de aproape un secol, după războaiele balcanice, cu accente mai însemnate în perioada 1930–1950. Granița era ușor de trecut la sfârșitul secolului al XX-lea, și la începutul secolului al XXI-lea. Avem numeroase informații conform cărora, când îngheța Dunărea, oamenii treceau de o parte și de alta, băieții „furând” fetele de la horă din satul vecin de peste Dunăre.